

Dr. Natalija Vrečer

Razumevanje beguncev v Sloveniji

24

GEOGRAFIJA V ŠOLI | 2-3/2016

Dr. Natalija Vrečer

Andragoški center Slovenije
in Inštitut za slovensko
izseljenstvo ZRC SAZU

natalija.vreecer@acs.si

COBISS: 1.04

Uvod

Že v preteklih zgodovinskih obdobjih so se ljudje preseljevali, ker je bilo njihovo življenje ogroženo ali pa so iskali boljše življenjske pogoje, vendar nekateri še vedno ne morejo pridobiti azila v drugih državah v primeru prisilnih priseljevanj, kot tudi viz v primeru preselitev iz ekonomskih razlogov. Število ekonomskih migracij v svetu dandanes narašča, prav tako pa se v zadnjih letih srečujemo z večjim številom beguncev, ki prihajajo zlasti v Evropo in tudi druge predele sveta. Zaradi medkulturnih konfliktov in vojn, kot so npr. v Iraku, Afganistanu, Pakistanu, Afriki, Siriji itd., je bilo konec leta 2014 v evropskih in drugih državah po svetu 59,5 milijona ljudi prisilno priseljenih (Vir: Visoki komisariat Združenih narodov za begunce (UNHCR)).¹ V letu 2015 se je vojni konflikt v Siriji razširil, izseljuje se vedno več ljudi, nekateri izmed njih so prišli tudi v Slovenijo, vendar kot bomo pojasnili kasneje, do septembra 2015 skoraj nihče izmed njih ni vložil prošnje za azil.

Med prosilci za azil in begunci v Sloveniji so tudi nekateri izmed prisilno priseljenih iz Afganistana. Njihove zgodbe bodo predstavljene v nadaljevanju, pričevanja so rezultat intervjujev s sedmimi izmed njih, ki so bili opravljeni novembra in decembra 2013. Vsi intervjuvanci so bili moški, stari 18 do 35 let, iz različnih predelov Afganistana.

V članku bomo poskusili odgovoriti na vprašanja, kdo so notranje razseljene osebe ter prosilci za azil, kdo so begunci, kdo so osebe z mednarodno zaščito, kakšni so razlogi za preselitve afganistanskih beguncev v Slovenijo, kakšni so pogoji za njihovo življenje v naši državi, kakšne so njihove izobraževalne potrebe in njihove želje za prihodnost.

Notranje razseljene osebe, prosilci za azil, begunci in osebe z mednarodno zaščito

V nekaterih državah se ljudje preseljujejo v druge regije, ker je njihovo življenje ogroženo, tako ostajajo znotraj države; zanje se uporablja termin notranje razseljene osebe. S pravnega vidika

¹ Visoki komisariat Združenih narodov za begunce (UNHCR): www.unhcr.org/556725e69.html (30. 7. 2015).

Povzetek

Že v preteklih zgodovinskih obdobjih so se ljudje preseljevali zaradi tega, ker je bilo njihovo življenje ogroženo, vendar kljub temu da smo že v drugem desetletju 21. stoletja, se na žalost to še vedno dogaja, saj se še vedno dogajajo vojni konflikti, kot npr. v Afganistanu, Iraku, Pakistanu, Siriji itd. Leta 2015 se je izselilo v druge države več ljudi kot v preteklih desetletjih, zlasti v Evropo, nekateri izmed njih so prišli tudi v Slovenijo, vendar le redki izmed njih vložijo prošnjo za azil. Naša država namreč zelo redko podeli status begunca prisilno priseljenim, zato bi bilo bolj humano, če bi ga podelila več prosilcem za azil, vsaj tistim, ki so zanj zaprosili, tudi zato, da se Slovenija ustrezno vključi v mednarodno reševanje begunske problematike. Ne le da so begunci ljudje kot vsi mi in niso breme, temveč prinašajo s sabo v države sprejema številna znanja, veščine, kompetence in sposobnosti in če se lahko zaposlijo, lahko postanejo tudi pomemben del aktivnega prebivalstva v Sloveniji. Če jim zagotovimo ustrezno integracijo, ne omogočimo le dostojnega življenja njim samim, temveč nam lahko pomagajo delno rešiti tudi enega izmed naših ključnih demografskih problemov, to je upadanje števila aktivnega prebivalstva.

Ključne besede: razumevanje beguncev, azil, Afganistan, osnovna šola za odrasle, človekove pravice, subsidiarna zaščita.

Understanding Refugees in Slovenia

Abstract

In previous historical periods, people migrated because their lives were in danger; even though we have entered the second decade of the 21st century, such things are unfortunately still taking place, because armed conflicts are still occurring, for instance in Afghanistan, Iraq, Pakistan, Syria, etc. In 2015, more people emigrated to other countries than in previous decades, especially to Europe; some of them also came to Slovenia, but only few of them apply for asylum. Our country very rarely grants refugee status to forced migrants; it would therefore be more humane if it were to grant it to a greater number of asylum seekers, at least to those who applied for asylum; that way Slovenia would become involved in the international efforts to solve the refugee situation. Not only are refugees people like us and not a burden, but they bring various knowledge, skills, competences, and abilities to the receiving countries; if they are employable, they could form a significant part of the active population in Slovenia. By offering them proper integration, we will not only enable them a decent life, but they could also partly solve one of our key demographic problems, i.e. a decline in the active population.

Key words: understanding refugees, asylum, Afghanistan, primary school for adults, human rights, subsidiary protection.

jih ne varuje noben mednarodni dokument razen načel, ki so jih sprejeli Združeni narodi na prelomu tisočletja. Problematično je, ker jih štiti prav ta država, v kateri jim kršijo človekove pravice. Ne glede na to jih štita zakonodaja o človekovih pravicah in mednarodno humanitarno pravo (več o tem UNHCR).² Osebe, ki prebegnejo v druge države in tam vložijo prošnjo za azil, se imenujejo prosilci za azil. Če dobijo to pravno zaščito, pridobijo status begunca. Prvi člen ženevske konvencije iz leta 1951 (Konvencija o statusu beguncev) opredeli, da je begunec oseba, ki se »zaradi utemeljenega strahu pred preganjanjem, osnovanem na rasi, veri, narodni pripadnosti, pripadnosti določeni družbeni skupini ali določenemu političnemu prepričanju, nahaja zunaj države, katere državljan je, in ne more ali zaradi takšnega strahu noče uživati varstva te države, ali oseba, ki nima državljanstva in se nahaja zunaj države, v kateri je imela običajno prebivališče, pa se zaradi takšnih dogodkov ne more ali noče zaradi omenjenega strahu vrniti v to državo«.

Begunce v svetu torej štita t. i. ženevska konvencija iz leta 1951 ter newyorški protokol iz leta 1967. Newyorški protokol iz leta 1967 je odpravil geografsko in časovno omejitev, ki sta bili pred tem značilni za navedeno konvencijo, in sicer da se dogodki nanašajo tudi na tiste, ki so se zgodili po letu 1951, in tudi v vseh drugih predelih sveta poleg Evrope. V ženevske konvencije iz leta 1951, ki je glavni mednarodni pravni dokument, ki ureja problematiko beguncev, so med drugim opredeljene pravice in dolžnosti beguncev. Navedena konvencija jim zagotavlja osnovnošolsko izobraževanje, glede nadaljnih oblik izobraževanja jim zagotavlja enake pravice, ki v državi sprejema veljajo za tujce (s pravnega vidika so to osebe brez slovenskega državljanstva), zlasti glede študija, nostrifikacije spričeval iz drugih držav, kot tudi diplom in univerzitetnih nazivov ter dodeljevanja štipendij. Konvencija zagotavlja beguncem tudi versko svobodo, prost dostop do sodišč in do enake obravnave, kot jo imajo državljani države sprejema, pravico imajo tudi do svobode gibanja znotraj države sprejema ter plačane zaposlitve. Begunci morajo upoštevati zakone države sprejema ter ukrepe za vzdrževanje javnega reda in miru (več v Vrečer, 2007).

Tudi 14. člen Splošne deklaracije o človekovih pravicah iz leta 1948 se nanaša na azil in pravi, da ima vsak pravico iskati in uživati v drugih državah azil pred preganjanjem. Pomanjkljivost tega člena je, da ne zagotavlja, da bi bil vsak

2 UNHCR, <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c146.html> (15. 10. 2015).

prosilca za azil upravičen do statusa begunca.³ Tudi zato mnogi prosilci za azil tega statusa, ki zagotavlja beguncem navedene pravice in kakovost življenja, ne morejo dobiti.

Organizacija, ki skrbi za udejanjanje ženevske konvencije iz leta 1951 je visoki komisariat Združenih narodov za begunce, ki smo ga že omenili. Navedena organizacija opravlja poleg te tudi druge naloge: zagotavlja nujno pomoč proslcem za azil, beguncem, notranje razseljenim osebam in apatridom – osebam brez državljanstva. Za te skupine izvaja tudi zagovorništvo, oblikuje strategije in svetuje vladam. Kljub temu da organizacija spada pod okrilje Združenih narodov, pogosto deluje v tesni povezavi z vladami.

Ženevska konvencija iz leta 1951 štiti zgolj begunce, ne pa tudi ekonomskih migrantov. Ker ti nimajo ustrezne pravne zaščite, če ne dobijo viz, ki jim omogočijo vstop v drugo državo, v zadnjih letih vedno pogosteje uporabijo institucijo azila in poskušajo pridobiti status begunca, čeprav niso pravno upravičeni do njega. Posledica tega je, da mnoge prošnje za azil tistih, ki bi bili upravičeni do statusa begunca, štejejo za lažne. Nekateri begunci so tako primorani potovati ilegalno kot ekonomski migranti, ki ne morejo pridobiti vize. V novem tisočletju so zaradi tega migracijski tokovi bolj mešani kot v prejšnjih stoletjih, saj begunci in migranti pogosto potujejo skupaj (Vrečer, 2009). V svetu bi bilo treba najti ustrezno pravno zaščito ekonomskih migrantov, zlasti kadar ti bežijo zaradi revščine, saj tudi revščina lahko življenjsko ogroža ljudi.

Arthur C. Helton (1999) je predlagal redefinicijo termina begunec, in sicer predlaga termin prisilni priseljenc, ki vključuje med razloge za prebege tudi razloge oseb, ki so se bile prisiljene preseliti zaradi kršitev človekovih pravic in naravnih nesreč, kot tudi bolezni.

Slovenija je podpisnica ženevske konvencije od leta 1992 in je sprejela več zakonov o azilu in tujcih od devetdesetih let prejšnjega stoletja dalje. Trenutno veljavni Zakon o mednarodni zaščiti iz leta 2007 je začel veljati v začetku leta 2008, kasneje je bil večkrat dopolnjen in v 1. členu določa »temeljna načela, postopek za priznanje in odvzem mednarodne zaščite, trajanje in vsebine mednarodne zaščite ter obseg pravic in dolžnosti prosilcev za mednarodno zaščito in oseb, ki so pridobile mednarodno zaščito«. Mednarodna zaščita se nanaša na status begunca in status subsidiarne oblike zaščite.

Status begunca je v tem zakonu opredeljen v skladu z zgoraj navedeno opredelitvijo begunca v ženevske konvenciji iz leta 1951, status subsidiarne oblike zaščite pa se po slovenskem Zakonu o mednarodni zaščiti iz leta 2007 »prizna državljanu tretje države ali osebi brez državljanstva, ki ne izpolnjuje pogojev za status begunca, če obstaja utemeljen razlog, da bi bil ob vrnitvi v izvorno državo ali državo zadnjega običajnega bivališča, če gre za osebo brez državljanstva, soočen z utemeljenim tveganjem, da utrpi resno škodo, kot jo določa 28. člen tega zakona« (2. člen). Slovenija se je s podeljevanjem statusa subsidiarne zaščite namesto statusa begunca, ki ga podeli zelo redko, pridružila trendom spodbujanja upada begunske zaščite v svetu, saj imajo osebe s subsidiarno zaščito manj pravic kot osebe, ki jim uspe pridobiti status begunca.

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je Slovenija podelila status begunca le trem osebam (več v Vrečer, 2007). Približno 45.000 beguncem iz Hrvaške ter Bosne in Hercegovine je podelila status oseb z začasno zaščito po Zakonu o začasnem zatočišču iz leta 1997, čeprav so prebegnili v Slovenijo, ker je bilo njihovo življenje ogroženo in bi bili zato upravičeni do statusa begunca (Vrečer, 2007). Največ vlog za azil je naša država prejela leta 2000, in sicer 9244, od teh je bil 11 prosilcem priznan status begunca. Zaradi nizke stopnje podeljevanja statusa begunca v naši državi se je število prošenj postopoma zmanjševalo. V zadnjih letih zaprosi po podatkih Ministrstva za notranje zadeve v Sloveniji za status begunca približno 300 oseb na leto, leta 2014 je za azil zaprosilo 385 oseb. V tem letu je Slovenija priznala status mednarodne zaščite 44 osebam, leto prej 37 osebam. Junija 2015 je bilo vloženih 99 prošenj za azil. Od teh je največ prosilcev za azil iz Afganistana (18), Irana (15), Iraka in Ukrajine (po 9) in Kosova (8). Kljub temu da je v Evropo v zadnjih mesecih prebegnilo na tisoče beguncev iz Sirije, nekaj jih je prišlo tudi v Slovenijo, je do konca septembra 2015 le pet sirskih prosilcev za azil vložilo prošnjo za azil v naši državi, kar nakazuje na to, da je Slovenija za begunce predvsem tranzitna država (Ministrstvo za notranje zadeve).⁴ Večina jih ne zaprosi za azil v naši državi, ker jim mnoge druge, zlasti zahodne države, zagotavljajo boljše pogoje za dolgoročno bivanje. Po dublinski konvenciji (1990) ne smejo zaprositi za azil v večih državah hkrati. Dublinska konvencija je namreč »sporazum med državami članicami EU (sprejet leta 1990, v veljavi od leta 1997), ki določa, katera država članica je pristojna

Begunce v svetu torej ščitita t. i. ženevska konvencija iz leta 1951 ter newyorški protokol iz leta 1967.

V svetu bi bilo treba najti ustrezno pravno zaščito ekonomskih migrantov, zlasti kadar ti bežijo zaradi revščine, saj tudi revščina lahko življenjsko ogroža ljudi.

³ Nuala Mole, predavanje na poletni šoli Human Rights and Forced Displacement julija 1999, Srednjeevropska univerza, Budimpešta.

⁴ Ministrstvo za notranje zadeve: www.mnz.gov.si/si/mnz_zavastujci_v_sloveniji/statistika/ (15. 10. 2015).

za obravnavo vloge prosilca za azil, ki je bila vložena v eni od držav pogodbenic. Konvencija preprečuje, da bi se ista vloga za azil presojava v različnih državah članicah ob istem času. Prav tako preprečuje, da bi države usmerjale prosilca za azil iz ene države v drugo samo zato, ker nobena od njih ne bo prevzela odgovornosti za obravnavo njegove vloge.« (IOM, 2006)

Razlogi za preselitve beguncev iz Afganistana v Slovenijo in njihovi življenjski pogoji pri nas

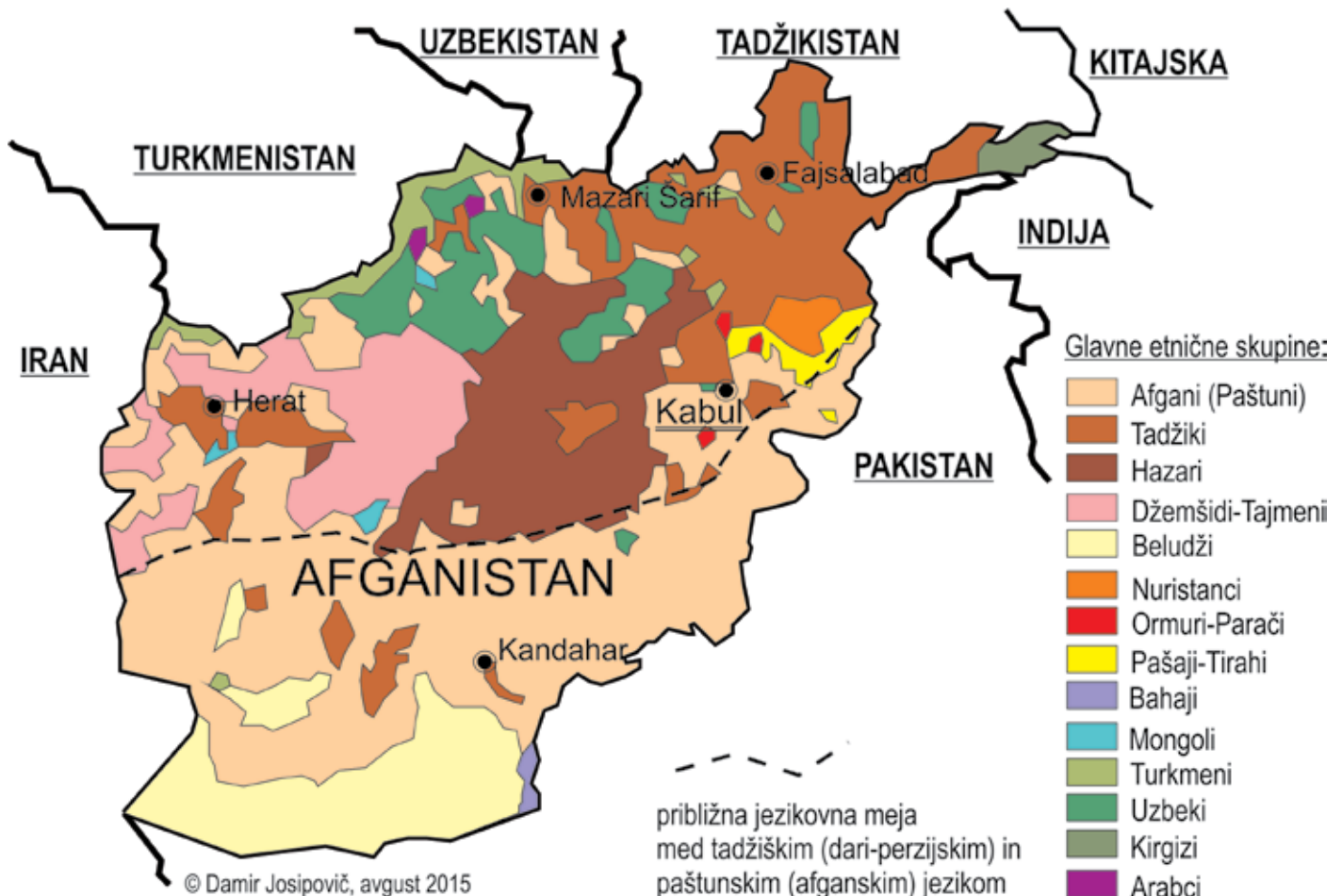
Kot je razvidno iz navedenih statističnih podatkov, v zadnjih letih v Sloveniji največ prosilcev za azil prihaja iz Afganistana. Po podatkih MNZ je leta 2013 vložilo prošnje za azil 19 oseb iz Afganistana, med njimi je bilo sedem otrok brez spremstva, zgolj petim pa so v tem letu priznali status mednarodne zaščite (glej opombo 4).

Iz intervjujev s prosilci za azil in begunci iz Afganistana je razvidno, da so vsi prebegnili iz

Afganistana, ker je bilo v državi izvora ogroženo njihovo življenje. V Afganistanu traja vojna že 37 let. Mnogi si že desetletja rešujejo življenje z odhodom v begunstvo.

Ker je v Sloveniji odobreno tako malo prošelj za azil prisilno priseljenih iz Afganistana, se nekateri na negativni sklep pritožijo in čakajo na ponovno odločitev. Takrat se soočajo s stresnimi okoliščinami, saj ne vedo, ali bodo lahko ostali v Sloveniji ali pa jih bodo kmalu izgnali iz naše države, kar je zanje še toliko težje, ker bi bilo ob vrnitvi v Afganistan njihovo življenje lahko ogroženo. Poleg stresa živijo v naši državi s skromnimi dohodki, kajti vsi, ki sem jih intervjuvala, so bili brezposelni. Tisti redki, ki jim je uspelo dobiti status begunca, dobijo od države Slovenije nekaj manj kot tristo evrov socialne pomoči na mesec.

Nekateri izmed beguncev iz Afganistana živijo v azilnem domu, nekateri v integracijski hiši, ki jo financira Ministrstvo za notranje zadeve, nekaj pa je nastanjenih pri zasebnikih. Gre za namestitve, ki si jih pogosto deli več beguncev

Zemljevid: Etnične skupine v Afganistanu (Damir Josipovič, 2015)

hkrati. Njihova ekonomska sredstva pogosto namreč ne zadostujejo za samostojno življenje (Vrečer, 2014). Tisti, ki obiskujejo osnovno šolo za odrasle, imajo pravico do študentskega dela. Večinoma pomagajo v kuhinjah različnih restavracij, v mnogih morajo delati tudi po 12 ur na dan za zelo nizko plačilo. Nekateri delodajalci jih izkoriščajo na različne načine (najtežja dela, nizko plačilo, nestalen delovnik), ker vedo, da prosilci za azil in begunci nimajo veliko izbire pri iskanju zaposlitve, pa četudi zgolj začasne. Eden izmed prosilcev za azil iz Afganistana je povedal: »Pogosto delam po dvanajst ur na dan. Nimam stalnega delovnika, po navadi me tik pred zdajci pokličejo, ko me potrebujejo. Zaradi tega ne morem redno obiskovati osnovne šole za odrasle, čeprav bi jo rad končal. Potem bi šel rad v poklicno šolo, pridobil poklic in si našel drugo boljšo službo. Rad bi ostal v Sloveniji, če bi dobil status stalnega bivanja in kasneje državljanstvo.«

Kljub temu da nekateri prosilci za azil iz Afganistana občasno delajo preko študentskega servisa, nimajo dovolj sredstev za prostovoljno zdravstveno zavarovanje. Eden izmed njih je dejal: »Ko plačam račune za bivanje in hrano, mi na mesec ostane sedemdeset evrov. Imam na izbiro, ali ta denar namenim za svoje dodatno zdravstveno zavarovanje ali pa ga pošljem v Afganistan mami za hrano. Vsak mesec pošljem denar mami, zato nimam polnega zdravstvenega zavarovanja. Imam srečo, da sem še mlad in zdrav.« Po Zakonu o mednarodni zaščiti iz leta 2007 z dopolnitvami so namreč prosilci za azil upravičeni samo do nujnega zdravljenja. Po 25. členu Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju iz leta 1992 z dopolnitvami »nujno zdravljenje obsega neodložljive zdravstvene storitve oživljanja, ohranitve življenja in preprečitve poslabšanja zdravstvenega stanja obolelega ali poškodovanega«.

Pri razumevanju položaja prisilno priseljenih iz Afganistana v Sloveniji moramo upoštevati specifičnosti begunskih okoliščin, ki so po Malkkijevi (1995) značilne za večino beguncev v svetu. Ob prihodu v državo azila se jim namreč prekinejo ali spremenijo socialne mreže, skoraj za vse je značilen upad ekonomskega standarda, morajo se naučiti novega jezika, mnogim so v domovini ubili sorodnike, doživeli so travme, saj je bilo njihovo življenje ogroženo. Če povzamemo: za begunce je značilno, da so doživeli več izgub v zelo kratkem času (Malkki, 1995), tudi zato je zanje zelo pomembno, da bi se lahko uspešno integrirali v državi, v kateri zaprosijo za azil.

Izobraževalne potrebe beguncev iz Afganistana in njihove želje za prihodnost

Nekateri izmed intervjuvanih prosilcev za azil so bili v Sloveniji komaj nekaj mesecev, nekateri begunci pa leto ali dve. Kljub temu da se slovenščina zelo razlikuje od jezikov, ki jih govorijo v Afganistanu, so se nekateri odlično naučili slovenščine zlasti v osnovni šoli za odrasle. Njihovo znanje slovenščine je odvisno od talenta posameznika za učenje tujih jezikov, pa tudi od motivacije za učenje. Tisti, ki jim je uspelo dobiti status begunca, so običajno bolj motivirani za učenje slovenščine, tisti, ki se bojijo, da jih bodo vsak čas izgnali iz Slovenije, pa so manj motivirani za učenje slovenskega jezika.

Nekaterim pomaga pri učenju slovenščine nevladna organizacija Slovenska filantropija. Eden izmed intervjuvancev je povedal: »Imam nekaj prijateljev, ki so Slovenci in mi pomagajo pri učenju slovenščine.« Drugi pa je dejal, da ima partnerko, ki je Slovenka in ga uči govoriti slovensko. Mnogi izmed prisilno priseljenih iz Afganistana govorijo angleško in še kakšen drug tuji jezik, saj so nekateri živeli v drugih državah, preden so prišli v Slovenijo.

Vsi intervjuvanci so bili vključeni v osnovno šolo za odrasle in si jo želijo dokončati. V osnovni šoli za odrasle priseljenci iz Afganistana želijo krepiti veščine pismenosti. UNESCO (2013) opredeljuje pismenost kot »množico veščin in praks, ki vsebujejo branje, pisanje in uporabo števil, ki se nahajajo v pisnih gradivih« (2013: 17). Največ težav imajo pri učenju slovenskih besed, ki se ne pojavljajo v govornem, temveč zgolj v pisnem jeziku, in se z njimi srečujejo, le ko berejo slovenska besedila. Tisti, ki imajo šibko znanje slovenščine, težko sledijo pri pouku v višjih razredih osnovne šole za odrasle, saj se tam srečujejo s ključnimi koncepti narave in družbe, ki jih pa težko razumejo s pomanjkljivim znanjem slovenščine. Uspešno učenje jim ovirajo tudi težke življenjske razmere, saj se poleg številnih izgub, ki so značilne za begunstvo, srečujejo še z ovirami pri integraciji, ki jih pred njih postavlja slovenska družba, ki le redkim prosilcem za azil dovoli stalno bivanje v naši državi. Tudi skromna ekonomska sredstva delujejo kot prepreka za uspešno učenje, saj so razpeti med obiskovanjem osnovne šole za odrasle in delom preko študentskega servisa, ki ga nujno potrebujejo za preživetje. Nekateri izmed njih vsak mesec pošiljajo v domovino denarna nakazila sorodnikom kot mnogi drugi priseljenci, večinoma materam, saj so nekateri izmed njihovih očetov umrli v vojnih konfliktih.

Intervjuvanci si želijo po končani osnovni šoli opraviti še poklicno šolo, da bi lahko našli zaposlitev. Vsi se želijo tu zaposliti in integrirati v slovensko družbo, če bi dobili to možnost. Druge njihove želje so podobne željam Slovencev, želijo si ustvariti dom, kupiti računalnik, avtomobil itd.

Sklep

Begunci v države, v katerih so zaprosili za azil, ne prinašajo zgolj osebnih predmetov, temveč tudi znanje, kompetence in veščine, ki pa v državah sprejema pogosto ostajajo spregledane. Podobno je tudi pri prosilcih za azil in beguncih iz Afganistana v Sloveniji. Imajo številna znanja in spretnosti vključno z informacijsko-komunikacijskimi spretnostmi, znanjem tujih jezikov, ročnimi in drugimi spretnosti. Podobno velja tudi za ostale prosilce za azil in begunce v Sloveniji. Poleg tega že sam uvid v njihove težke begunske in življenjske razmere in njihovo razumevanje narekuje bolj human odnos do njih, kot ga daje naša država, saj bi nanje morali gledati kot na potencial in ne kot na breme ter jim zagotavljati status begunca v večji meri kot do zdaj ter kasneje možnost trajne nastanitve v naši državi.

Ne zgolj zaradi humanega odnosa do prisilno priseljenih, temveč tudi zaradi pomena za našo državo bi bilo potrebno, da jih čim hitreje in v čim večji meri integriramo v slovensko družbo, saj v Sloveniji primanjkuje aktivnega prebivalstva in priseljenici pomenijo delno rešitev tega demografskega problema (tudi v Sloveniji, cf. Jakoš, 2009). Položaj je še toliko bolj pereč v času od začetka ekonomske krize po letu 2008, ko se v Sloveniji dogaja pospešen beg možganov in se zlasti mladi Slovenci izseljujejo iz države, da bi našli zaposlitev v tujini, in bi bilo tudi zaradi tega pomembno, da omogočimo uspešno vključitev ljudi iz drugih držav, če želijo živeti v naši državi.

Viri in literatura

1. Helton, Arthur C., 1999, Achieving a Human Rights Framework on Issues of Forced Displacement. V A. C. Helton in B. Nagy, *Human Rights and Forced Displacement, Summer University, Volume I.*, Budimpešta: Srednjeevropska univerza, str. 230 (neobjavljeno gradivo).
2. IOM – Mednarodna organizacija za migracije, 2006, *Glosar migracij*. Ženeva: Mednarodna organizacija za migracije.
3. Jakoš, Aleksander, 2009, Načrtovanje, demografija in Slovenija = Planning, demographic and Slovenia. *Urbani izziv*, letn. 20, št. 1, str. 21–32.

4. Malkki, Lisa, 1995, Refugees and Exile: From 'Refugee Studies' to National Order of Things. *Annual Review of Anthropology*, letn. 24, str. 495–523.
5. *Sveto pismo stare in nove zaveze*, 1992, Ekumenska izdaja z novim prevodom nove zaveze, Ljubljana: Delo Tiskarna.
6. UNESCO, 2013, *Global report on adult learning and education. Rethinking literacy*. Germany: UNESCO Institute for Lifelong Learning.
7. Vrečer, Natalija, 2014, Staying or going? Educational needs of Afghan refugees in Slovenia, 2014, *Lifelong learning in Europe*, ISSN 2323-8763, iss. 2. <http://www.lline.fi/en/article/research/522014/staying-or-going-educational-needs-of-afghan-refugees-in-slovenia#title1>.
8. Vrečer, Natalija, 2013, *Poročilo o analizi izobraževalnih potreb priseljencev brez dokončane osnovne šole*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
9. Vrečer, Natalija, 2009, Integracija prisilnih priseljencev v Jugovzhodni Evropi: ovire in priporočila. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, ISSN 0351-2908, 2009, letn. 49, št. 1/2, str. 54–60.
10. Vrečer, Natalija, Možina, Ester, Svetina, Metka, Žalec, Natalija, Javrh, Petra, Ziherl, Teja, 2008, *Izobraževanje in usposabljanje migrantov v Sloveniji: poročilo raziskovalnega projekta*. Ljubljana: Andragoški center Republike Slovenije. http://arhiv.acs.si/porocila/Izobrazevanje_in_usposabljanje_migrantov_v_Sloveniji.pdf.
11. Vrečer, Natalija, 2007, *Integracija kot človekova pravica: prisilni priseljenci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji*, (Migracije, 12). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU: Andragoški center Republike Slovenije.
12. Zakonodaja:
 - Konvencija o statusu beguncev iz leta 1951. Združeni narodi.
 - Protokol o statusu beguncev iz leta 1967. Združeni narodi.
 - OCHA (2001, 2004), *Guiding Principles on Internal Displacement*, Ženeva: Združeni narodi.
 - Splošna deklaracija o človekovih pravicah iz leta 1948. Združeni narodi.
 - Zakon o mednarodni zaščiti iz leta 2007 (Uradni list RS, št. 11/11 – uradno prečiščeno besedilo, 98/11 – odl. US, 83/12, 111/13 in 114/13 – odl. US).
 - Zakon o začasnem zatočišču iz leta 1997 (Uradni list RS, št. 20/1997 z dne 10. 4. 1997).
 - Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju iz leta 1992 (Uradni list RS, št. 72/06 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUTPG, 91/07, 76/08, 62/10 – ZUPJS, 87/11, 40/12 – ZUJF, 21/13 – ZUTD-A, 91/13, 99/13 – ZUPJS-C, 99/13 – ZSVarPre-C, 111/13 – ZMEPIZ-1, 95/14 – ZUJF-C in 47/15 – ZZSDT).

Vir: Shutterstock